

Nedgang i USA, økning i Sverige og Norge

Voldskriminaliteten i USA har fra 1993 til 2009 gått ned med 43 prosent per innbygger, og er i dag på sitt laveste nivå siden 1960-tallet. Den politianmeldte voldskriminaliteten i Sverige økte med 64 prosent i samme periode. I Norge var det en økning på 51 prosent fra 1993 til 2002, men deretter har nivået flatet ut. Flere innsatte i fengsel og flere og bedre politifolk fremheves i amerikansk forskning som de viktigste årsakene til at kriminaliteten har gått ned i USA.

Kurt Jonny Einarsen

Det har i mange år vært økende interesse for internasjonale sammenlikninger av statistikk mellom forskjellige land på områder som for eksempel økonomisk utvikling, helsetilstand og utdanning. Også innenfor kriminalstatistikken er det tatt initiativ for å tilrettelegge for studier på tvers av land både i regi av EU og FN. Selv om internasjonale sammenlikninger er vanskelige, er det enighet om at slike studier er nyttige for å sammenlikne ressursbruk, tiltak og resultater mellom ulike land.

Vi vil i denne artikkelen sammenlikne utviklingen i voldskriminaliteten i Norge, Sverige og USA i perioden 1993-2009. Vi har valgt å se på voldskriminalitet fordi den representerer den type kriminalitet som kanskje har størst betydning for innbyggernes trygghet, samtidig som den medfører store kostnader for politi, rettsvesen og kriminalomsorg. Sverige er tatt med fordi det i tillegg til å være vårt nærmeste naboland også er det nordiske landet som har hatt størst økning i den registrerte voldskriminaliteten de siste 10-20 årene.

Hvorfor sammenlikne USA, Sverige og Norge?

Norge, Sverige og USA representerer på mange måter kriminalpolitiske ytterpunkter, noe som blant annet viser seg i synet på og bruken av fengselsstraff. Mens fangebefolkningen i Norge og Sverige var på henholdsvis 70 og 74 personer per 100 000 innbyggere i 2007, var den hele 10 ganger høyere i USA med 758 personer (Kings College London 2009).

Men nettopp fordi de skandinaviske landene og USA er så forskjellige, kan de være interessante å sammenlikne. I tillegg er USA spesielt relevant når det gjelder kriminalitet, fordi landet trolig er det vestlige landet som har hatt den størst nedgangen i voldskriminaliteten de siste 15-20 årene. Samtidig skiller USA seg ut ved at det er gjort mye forskning på årsakene til kriminalitetsutviklingen. Det må samtidig understrekes at det er store samfunnsforskjeller mellom USA og de skandinaviske landene. Blant annet har det generelle kriminalitetsnivået vært høyere i USA enn i Norge og i Sverige. USA har dermed hatt et større potensial for å redusere kriminaliteten. I tillegg er det ikke sikkert at de tiltak som har bidratt til å redusere kriminaliteten i USA, ville hatt den samme effekten i Norge og Sverige.

Kriminalitetstrender ikke kriminalitetsnivå

Det er mange metodiske utfordringer knyttet til det å sammenlikne kriminalstatistikk mellom ulike land (se kapittel 9 i Thorsen, Lid og Stene 2009). Dette gjelder spesielt for sammenlikninger av *kriminalitetsnivåer* mellom ulike land. Tilsynelatende ulike nivåer kan skyldes forskjeller i hvordan voldslovbrudd kategoriseres og grupperes i de nasjonale statistikkene, ulik registrerings- og rapporteringspraksis, ulike telleenheter og populasjon.

Kurt Jonny Einarsen er statsviter, seniorrådgiver og koordinator for justisområdet i StatRes (Statlig ressursbruk og resultater) i Statistisk sentralbyrå, Avdeling for personstatistikk. (kurt.einarsen@ssb.no)

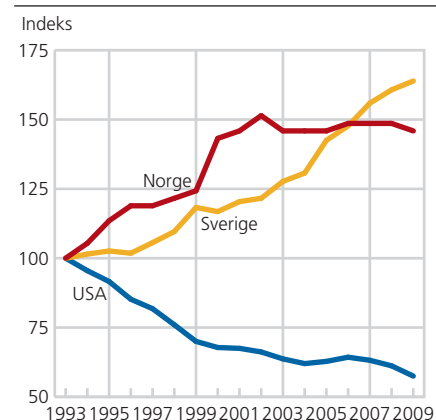
Det er imidlertid mindre metodisk usikkerhet knyttet til sammenlikninger av utviklingen i *kriminalitetstrender* (se tekstboks) over tid mellom ulike land. Dette fordi de enkelte nasjonale statistikkene normalt utarbeides av en offisiell statistikkprodusent, innenfor et felles stabilt statistikkrammeverk for rapportering, registrering, definisjoner og så videre. Eurostat anbefaler derfor generelt at internasjonale sammenlikninger av kriminalitetsstatistikk bør fokusere på *kriminalitetstrender* (Eurostat 2009). Basert på Eurostats statistikk har også Statistisk sentralbyrå tidligere sammenliknet kriminalitetstrender for vinnings- og voldslovbrudd i 18 ulike europeiske land (Thorsen, Lid og Stene 2009).

Ulik utvikling

Den registrerte voldskriminaliteten i Norge, Sverige og USA har utviklet seg svært forskjellig fra 1993 til 2009 (se figur 1). Mens den registrerte voldskriminaliteten i Sverige har økt så å si hvert eneste år de siste 16 årene, har det vært en nesten like sterk nedgang i USA. I hele perioden økte den registrerte voldskriminaliteten i Sverige med 64 prosent. Dette tilsvarer en vekst på 4 prosent per år, som er en klart større endring enn Eurostats trendkrav på 1 prosent (se tekstboks om definisjon av grupper av voldskriminalitet). Veksten var spesielt stor fra 1996 til 2009 med en årlig økning på nær 5 prosent per år.

I USA har det derimot vært en markant nedgang i den registrerte voldskriminaliteten på 43 prosent fra 1993-2009. Nedgangen i USA var størst i årene fra 1993 til 1999, med et fall på hele 5 prosent per år. Men også fra 1999 til 2009

Figur 1. Utvikling i politianmeldt voldskriminalitet per innbygger i Norge, Sverige og USA 1993-2009. 1993=100. Prosent

Kilde: Anmeldte lovbrudd, Statistisk sentralbyrå, Brottsforebyggande rådet og Federal Bureau of Investigation.

Tolkning av kriminalitetstrender

For at en trend i kriminalstatistikken skal kunne oppfattes som et reelt uttrykk for kriminalitetsutviklingen, bør det tas hensyn til flere forhold som kan indikere om en endring er så klar at den kan betegnes som en trend. Eurostat krever for eksempel at en endring i antall anmeldte lovbrudd må øke eller minke med 1 prosent per år over en femårsperiode for at endringen skal kunne klassifiseres som en trend. Dersom endringen er mindre enn 1 prosent per år over en femårsperiode, defineres utviklingen som stabil.

Eurostat godtar imidlertid at utviklingen kan ha et avvik fra den generelle trenden, ett år i femårsperioden, men samlet sett må endringen være på minst 5 prosent i femårsperioden. I tillegg krever Eurostat at det ikke har skjedd vesentlige endringer i statistiske metoder eller beregningsmåter for statistikken i det aktuelle tidsrommet (Eurostat 2009).

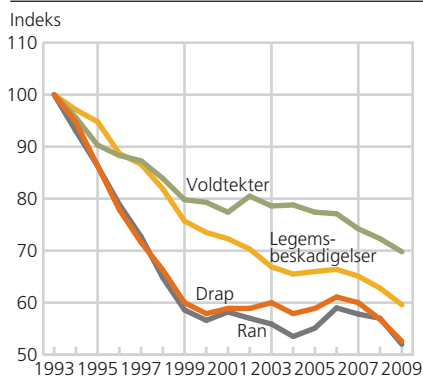
Vi vil her forholde oss til de samme krav til kriminalitetstrender som benyttes av Eurostat. Men mens Eurostat har sett på antall anmeldte lovbrudd i alt, vil vi her se på antall anmeldte lovbrudd per innbygger, fordi vi da også vil kunne ta hensyn til befolkningsveksten.

Ved tolkning av kriminalitetstrender, basert på statistikk om anmeldte lovbrudd, er det også viktig å ta hensyn til mørketallsproblematikken, fordi mange lovbrudd aldri blir politianmeldt. Dette kan illustreres ved tall for anmeldelsestilbøyeligheten i Sverige fra år 2008, hvor anslagsvis 19 prosent av alle seksuallovbrudd, 30 prosent av alle voldslovbrudd, 64 prosent av alle grove voldslovbrudd og 43 prosent av alle ran ble politianmeldt (Brottsforebyggande rådet 2010a).

Siden mange lovbrudd aldri blir politianmeldt, kan en økning i antall politianmeldte lovbrudd skyldes høyere anmeldelsestilbøyelighet i befolkningen. For å ta hensyn til dette vil vi også se på utvalgsundersøkelser om befolkningens selvrapporterte utsatthet for vold i Norge, Sverige og USA. Undersøkelsene forsøker å fange opp samtlige lovbrudd, samtidig som de gir opplysninger om endringer i befolkningens anmeldelsestilbøyelighet.

Figur 2. Utvikling i politianmeldte drap, voldtekter, legemsbeskadigelser¹ og ran per innbygger i USA 1993-2009. 1993=100

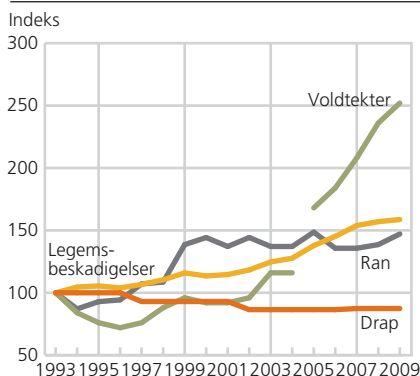
¹ Legemsbeskadigelser omfatter lovbruddsgruppen «aggravated assault» i FBIs statistikk. Kilde: Anmeldte lovbrudd, «The Uniform Crime Reporting Program» (UCR), Federal Bureau of Investigation (FBI).

Tabell 1. Utvikling i voldsratene per innbygger i USA. 1999-2008. Prosent

Type kriminalitet	Endring 1999-2008. Prosent
Vold i alt	-41
Voldtekt/sekusallovbrudd	-53
Ran	-39
Legemsfornærmelse («simple assault»)	-38
Legemsbeskadigelse («aggravated assault»)	-50

Kilde: The National Crime Victimization Survey» (NCVS), Bureau of Justice Statistics (2009).

Figur 3. Utvikling i politianmeldte drap¹, voldtekter², legemsbeskadigelser³ og ran per innbygger i Sverige. 1993=100. Prosent

¹ Drapstallene er basert på årsgjennomsnitt for faktiske tilfeller av drap for periodene 1990-1995, 1996-2001, 2002-2006 og 2007-2009 per innbygger.

² Brudd i tidsserien for voldtekter i 2005.

³ Legemsbeskadigelser omfatter lovbruddsgruppen «misshandel, inkludert grov» i Brås statistikk. Kilde: Anmeldte lovbrudd, Brotsforebyggende rådet og faktisk drapstall (Brå 2008a og Brå 2010b).

sank voldskriminaliteten med om lag 1,3 prosent per år. Fra 2008 til 2009 var det en nedgang på nesten 4 prosent per innbygger. I Norge var det en sterk vekst i den registrerte voldskriminaliteten i perioden 1993-2002, med en økning på drøyt 5 prosent per år. Men i de siste årene fra 2002 til 2009 har utviklingen vært stabil (se tekstboks om definisjon av grupper av voldskriminalitet).

Nedgang i voldskriminaliteten i USA

Det mest bemerkelsesverdige ved utviklingen i voldskriminaliteten i USA er, som den anerkjente økonomen Steven D. Levitt har påpekt, hvor stor nedgangen faktisk har vært (Levitt 2004). Antall politianmeldte drap og antall ran per innbygger har gått ned med henholdsvis 47 og 48 prosent fra 1993 til 2009 (se figur 2), mens legemsbeskadigelser og voldtekter har falt med henholdsvis 40 prosent og 30 prosent (Federal Bureau of Investigation 2009). I USAs største by, New York City, ble voldsratene redusert med hele 74 prosent i denne perioden. Og Federal Bureau for Investigation (FBI) sin statistikk viser at nedgangen har vært universell i den forstand at den har skjedd på tvers av region, by, land og demografiske grupper.

Nedgangen i voldskriminaliteten i USA kom for øvrig veldig overraskende på amerikanske forskere og politikere, som forventet en økning utover 1990-tallet. En av USAs mest kjente kriminologer, James Alan Fox, spådde for eksempel i 1995 (etter at nedgangen allerede hadde startet) at drapsraten blant tenåringer ville kunne fordobles fra 1995-2004 (Levitt 2004). Og president Bill Clinton uttalte i 1997 at «vi har seks år på å snu ungdomskriminaliteten, hvis ikke vil landet leve i kaos» (Levitt 2004).

Historisk lavt kriminalitetsnivå i USA

Utviklingen i FBIs statistikk om anmeldte lovbrudd (se tabell 1) bekreftes av den andre hovedkilden for kriminalstatistikk i USA, utvalgsundersøkelsen «The National Crime Victimization Survey» (NCVS). Undersøkelsen gjennomføres blant et representativt utvalg av personer over tolv år, og den viser en enda større nedgang i voldskriminaliteten enn statistikken for anmeldte lovbrudd (se figur 2).

Voldsratene per innbygger i USA har gått ned med hele 63 prosent, fra en topp i 1994 til 2008, og med 41 prosent fra 1999 til 2008. Og som tabell 1 viser, var det en sterk nedgang både for ran, legemsbeskadigelser og voldtekter. Samtidig viser NCVS at anmeldelsestilbøyeligheten har vært stabil i perioden 1999-2008.

På bakgrunn av dette konkluderer The Bureau of Justice Statistics i USA med at «Violent and property crime rates in 2008 were at or near their lowest levels in over three decades according to findings from the National Crime Victimization Survey» (Bureau of Justice Statistics 2009).

Stor økning i registrert voldskriminalitet i Sverige

Den store nedgangen i voldskriminaliteten i USA står i skarp kontrast til den store økningen i den politianmeldte voldskriminaliteten i Sverige. Hvert eneste år fra 2001 til 2009 har antall registrerte voldssaker i Sverige økt til et rekordhøyt nivå (se figur 1).

Det har vært størst vekst i antall registrerte voldtekter og legemsbeskadigelser i Sverige (se figur 3), mens den mest alvorlige typen kriminalitet, drap, gikk

noe ned på 1990-tallet. Antall voldtektssaker per innbygger økte med 50 prosent fra 1996 til 2004. Dette tilsvarer en årlig vekst på hele 6 prosent per år. I 2005 var det et markant tidsseriebrudd i registreringen av voldtekter i statikken (se tekstboks om endringer i den svenske voldtektsstatistikken), men den sterke veksten har fortsatt frem til 2009.

Antall legemsbeskadigelser økte med 59 prosent gjennom hele perioden, noe som tilsvarer en årlig vekst på nær 4 prosent. Og antall registrerte ran per innbygger økte med hele 65 prosent fra 1994 til 2000, noe som tilsvarer en økning på hele 9 prosent per år. Etter 2000 har imidlertid ransratene i Sverige vært forholdsvis stabile.

Økt vold mot kvinner i Sverige

Som tidligere nevnt er mørketallsproblematikken sentral ved tolkninger av statistikken om anmeldte lovbrudd. Det er derfor viktig å se på alternative kilder, som offerundersøkelser som er utvalgsbasert, fordi disse i hvert fall teoretisk kan omfatte alle voldssaker i den undersøkte delen av befolkningen, inkludert tilfeller som aldri blir politianmeldt.

Den alternative statistikkilden som gir best oversikt over utviklingen i befolkningens utsatthet for vold over lengre tid i Sverige, er Statistiska centralbyråns (SCB) levekårsundersøkelse (ULF) som har tidsserier helt tilbake til 1978.

Det kan imidlertid være vanskelig å tolke trender i slike utvalgsundersøkelser, fordi de kan ha begrenset representativitet og derfor er sårbare for tilfeldige variasjoner fra år til år. SCBs egen tolkning av tidsserien i ULF (se tabell 2) er imidlertid at det har vært en signifikant økning i volden mot kvinner i Sverige, mens volden mot menn har vært mer stabil (Statistiska centralbyrå 2000, 2003, 2004a, 2004b og 2009).

Definisjon av grupper av voldskriminalitet

I Federal Bureau of Investigations (FBI) statistikk over voldslovbrudd er denne fordelt etter de fire lovbruddskategoriene drap, voldtekt inklusiv voldtektsforsøk («forcible rape»), ran inkludert ransforsøk og legemsbeskadigelser («aggravated assault»). I figur 2, 3 og 4 har vi forsøkt å beskrive utviklingen i voldskriminaliteten i de tre landene ved å se på utviklingen innenfor disse fire lovbruddsgruppene. Men merk at det er forskjeller i hvordan disse fire lovbruddsgruppene er definert i de tre landene. Derfor er lovbruddsgruppene ikke egnet til å sammenlikne forskjeller i kriminalitetsnivåer, men det er heller ikke hensikten med denne artikkelen. Vi beskriver derfor kun utviklingen i trender i voldskriminaliteten i USA, Sverige og Norge.

Kategorien drap i USA omfatter også uaktsomt drap, mens denne kategorien i de norske og svenske tallene i figur 3 og 4 kun omfatter drap. Gruppen ran omfatter i USA både ran og ransforsøk, mens denne gruppen både omfatter ran og grove ran i Norge og Sverige. Gruppen voldtekter omfatter i USA både voldtekter og voldtektsforsøk, men i Norge og Sverige er denne gruppen de siste årene også utvidet til å omfatte visse former for seksuell utnyttning.

Kategorien «aggravated assault» omfatter i USA en grovere kategori av legemsbeskadigelser og trusler med kniv eller andre våpen, og denne kategorien er snevrere avgrenset enn kategorien «misshandel inkludert grov misshandel» i den svenske statistikken, og ikke minst kategorien «legemsfornærmelser/legemsbeskadigelser» i den norske statistikken, som omfatter kategoriene «legemsfornærmelser», «legemsbeskadigelser», «vold mot offentlig tjenestemann» og fra år 2006 «mishandling i familieforhold inklusiv «grov mishandling i familieforhold» (se kapittel 5 i Thorsen, Lid og Stene 2009).

Tabell 2. Andel av den svenske befolkningen som oppgir at de har vært utsatt for «något våld eller hot om våld» og andel utsatt for «något våld med kroppsskada» i løpet av det siste året. 1988/1989-2007¹. Prosent

	1988-1989	1990-1991	1992-1993	1993-1994	1996-1997	1998-1999	2000-2001	2002-2003	2004-2005	2006*	2007
Andel utsatt for «något våld eller hot om våld»											
Alle	5,6	6,7	7,1	7,2	6,1	7,0	7,6	7,5	7,0	8,4	8,0
Menn	7,1	8,1	8,6	8,3	6,9	7,5	8,7	7,6	7,2	8,7	8,3
Kvinner	4,2	5,3	5,6	6,1	5,4	6,5	6,5	7,5	6,8	8,1	7,6
Andel utsatt for «något våld med kroppsskada»											
Alle	1,7	2,4	2,1	2,6	2,2	2,5	2,7	2,5	2,4	3,1	3,0
Menn	2,4	3,3	2,9	3,3	2,6	2,7	3,4	3,1	2,9	3,8	3,6
Kvinner	1,0	1,5	1,4	1,9	1,7	2,2	2,1	1,9	1,9	2,4	2,4

¹ Fra og med 2006 skjedde en endring i datainnsamlingen med overgang fra besøksintervju til telefonintervju, noe som medfører et brudd i tidsserien i ULF.

Kilde: Undersøkningen av Levnadsforhållanden 2010 (ULF), Statistiska centralbyrå.

Endringer i den svenske voldtekstsstatistikken

På grunn av et brudd i tidsserien for den svenske statistikken for registrerte voldtekter fra 1. april 2005 bør denne tolkes med varsomhet. Se sitatet nedenfor fra Brå. «De anmeldte våldtäkterne har økt årligen under de seneste tiårene. Økningen har varit spesielt kraftig sedan ny sexualbrottslagstiftning trädde i kraft den 1 april 2005. Den innebär att en del gärningar, som tidigare rubricerats som sexuellt utnyttjande nu rubriceras som våldtäkt. I statistiken märks det genom att antalet anmälda brott avseende sexuellt tvång och utnyttjande minskat sedan lagändringen. Minskningen är dock inte lika kraftig som ökningen av antalet anmälda våldtäkter.» (Brå 2010b).

Som en følge av denne utviklingen er kvinner i Sverige i dag nesten like utsatt for vold som menn. Økningen i volden har vært størst i arbeidslivet, knyttet til utsatte yrker som politi, sykepleier, sosialarbeider og lærer. Men økningen i volden kan ikke bare knyttes til arbeidslivet, fordi økningen har vært størst blant de yngre kvinnene. I aldersgruppen 16-24 år oppga om lag dobbelt så mange at de hadde blitt utsatt for «vold med kroppsskade» i 2007 som i 1992 (se tekstboks om ulike syn på økningen av volden i Sverige).

Økningen i vold mot den yngre befolkningen i Sverige støttes også av en annen alternativ kilde, Socialstyrelsens statistikk over registrerte pasientskader som følge av vold og overgrep i perioden 1999-2008. «Bland yngre män har antalet vårdade ökat kraftigt den senaste 10-årsperioden, men i 2008 ses en tillbakagång jämfört med 2007» (Socialstyrelsen 2009). Det har også vært en økning på om lag 40 prosent i antall registrerte voldsskader blant yngre kvinner i samme aldersgruppe. Men det ser ikke ut til å ha vært en vesentlig økning blant andre aldersgrupper (Socialstyrelsen 2009).

Uendret anmeldelsestilbøyelighet

Samtidig viser tall fra både SCB og Brå at anmeldelsestilbøyeligheten i Sverige har vært stabil i hele perioden fra 1992 og frem til 2007 (Statistiska centralbyrån 2004a og Brottsförebyggande rådet 2009 og 2010a). Et mulig

unntak er seksuallovbrudd som ser ut til å ha hatt en økende anmeldelsestilbøyelighet de siste årene, fra 11 prosent i 2005 til 19 prosent i 2008 (Brottsforebyggende rådet 2010a). Det kan derfor tenkes at økt anmeldelsestilbøyelighet kan bidra til å forklare noe av den sterke økningen i antall anmeldte voldtekter i Sverige.

Ulike syn på økningen av volden i Sverige

Det svenske Brottsforebyggende rådet (Brå) har vært kritisk til om den store økningen i anmeldte lovbrudd faktisk gjenspeiler en reell økning i voldskriminaliteten i Sverige. Brå har blant annet vist til sine to utvalgsundersøkelser, Nationella trygghetsundersøkningen (NTU) og Skolundersøkningen om voldsutsatthet blant 15-åringene, som har vist en stabil voldsutsatthet (Brå 2009 og 2010a). En svakhet ved NTU-undersøkelsen er imidlertid at den kun omfatter tall for de fire årgangene 2005-2008, mens skolundersøkningen kun omfatter tall for en bestemt aldersgruppe, 15-åringene i skolen. I en av Brås siste rapporter er imidlertid også Brå åpne for at det kan ha skjedd en reell økning i voldskriminaliteten i Sverige, som ikke fanges opp av NTU-undersøkelsen og skolundersøkningen (Brå 2009).

Statistiska centralbyrån (SCB) har derimot tolket sin egen levekårsundersøkelse (ULF) i retning av at denne langt på vei støtter opp om økningen i statistikken for anmeldte lovbrudd, selv om økningen er noe svakere. Samtidig påpeker SCB at en utvalgsundersøkelse som ULF påvirkes av utvalgskjevhet ved at flere av de mest voldsutsatte gruppene, som for eksempel kriminelle og rusmisbrukere, faller utenfor slike undersøkelser. Statistikken for anmeldte lovbrudd og utvalgsundersøkelser som ULF består derfor trolig av ulike populasjoner, som igjen påvirker resultatene.

Stabilt nivå i Norge etter 2002

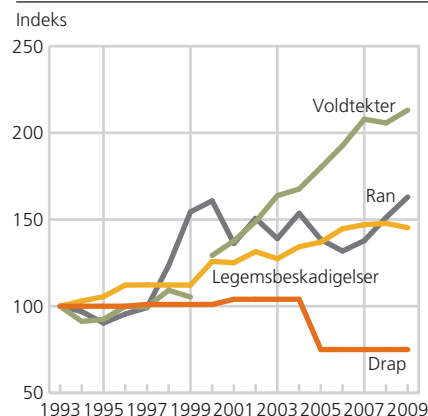
Som tidligere nevnt var det en stor økning i den politianmeldte voldskriminaliteten i Norge fra 1993 til 2002, med en økning på 51 prosent per innbygger, eller 5 prosent per år. Utviklingen i Norge skiller seg imidlertid klart fra Sverige ved at det har vært en stabil utvikling etter 2002. Ser vi på ulike lovbruddsgrupper, har det vært en nedgang i den mest alvorlige voldsgruppen, drap, de siste årene (se figur 4).

For lovbruddsgruppen legemsfornærmelser/legemsbeskadigelser var det en vekst på 48 prosent fra 1993 til 2008 i Norge, noe som tilsvarer en årlig økning på 3 prosent. Det siste året fra 2008 til 2009 var det derimot en nedgang på nesten 3 prosent. Samtidig bør det påpekes at det har vært en klar nedgang i den alvorlige voldslovbruddsgruppen «grove legemsbeskadigelser». Tallene for ran per innbygger ble nesten fordoblet fra 1995 til 2000, men har deretter svingt både opp og ned. Ransraten i 2009 var for øvrig, ved siden av tallet for 2000, den høyeste som noen gang er registrert i Norge.

I likhet med i Sverige, men i motsetning til i USA, har det vært en sterk økning i antall voldtekter per innbygger i Norge de siste årene. Dersom vi tar hensyn til at voldtektskategorien i statistikken i 2000 ble noe utvidet, var det en økning på hele 63 prosent i antall voldtekter fra 2000 til 2009. Dette tilsvarer en årlig økning på 7 prosent. Politidirektoratet mener imidlertid at noe av økningen i voldtektstallene kan forklares ut fra at flere velger å anmelde slike lovbrudd på grunn av økt samfunnsfokus og politiets særskilte satsing på mottak av voldtektsofre (Politidirektoratet 2010).

Statistisk sentralbyrås levekårsundersøkelse om utsatthet for vold viser en tendens til at befolkningen ble mer utsatt for vold fra 1991 til 1995, men deretter går tallene både opp og ned (se tabell 3). Grunnlagstallene viser derimot at det har vært en økning i andel personer blant unge i aldersgruppen

Figur 4. Utvikling i politianmeldte drap¹, voldtekter², legemsfornærmelser/legemsbeskadigelser³ og ran per innbygger i Norge 1993-2009. 1993=100

¹ Drapstallene er basert på årgjennomsnitt for antall anmeldte drap for periodene 1993-1996, 1997-2000, 2001-2004 og 2005-2009.

² Brudd i tidsserien for voldtekter i 2000.

³ Inneholder også lovbruddsgruppene «legemsfornærmelser», «vold mot offentlig tjenestemann» og fra 2006 «mishandling i familieforhold og grov mishandling i familieforhold».

Kilde: Anmeldte lovbrudd, Statistisk sentralbyrå.

Tabell 3. Andel av den norske befolkningen som oppgir at de har vært utsatt for vold de siste tolv månedene. 1991-2007. Prosent

	1991	1995	1997	2001	2004	2007
Alle	2,7	3,2	3,1	2,5	2,6	3,1
Menn	3,6	4,7	3,1	2,8	3	3,7
Kvinner	1,9	1,9	3,1	2,2	2,1	2,4

Kilde: Levekårsundersøkelsene, Statistisk sentralbyrå.

16-24 år som har vært utsatt for vold. I 2007 rapporterte 10,3 prosent i denne aldersgruppen at de hadde vært utsatt for vold det siste året, mens tilsvarende tall i 2004 og 1991 var henholdsvis 7,3 og 6,7 prosent. For øvrig kjennetegnes tallene av store svingninger. Når det gjelder anmeldelsestilbøyelighet, ser denne ut til å ha økt fra 13 prosent i 1997 til 18 prosent i 2007.

Årsaker til nedgangen i USA

Vi har tidligere i artikkelen sett at det har vært en markant nedgang i den registrerte voldskriminaliteten i USA, og en like sterk økning i voldskriminaliteten i Sverige. Denne utviklingen støttes i stor grad av den store nasjonale offerundersøkelsen i USA (NCVS) og til dels også Levekårsundersøkelsen (ULF) i Sverige. Samtidig har vi sett at det også i Norge har vært en økning i den registrerte voldskriminaliteten frem til år 2002, men økningen er mindre og ikke så entydig som i Sverige. I USA er det gjort mye empirisk basert forskning på hva som kan være årsakene til nedgangen i kriminaliteten, mens det i Norge og Sverige er gjort lite tilsvarende empirisk forskning.

Ser vi nærmere på noen av hovedfunnene fra forskningen i USA, har Levitt (2004) oppsummert mulige årsaker til den sterke nedgangen i voldskriminaliteten basert på egen og andres empiriske forskning (se tabell 4). Han hevder at de fire faktorene som har hatt størst effekt, er flere politifolk, flere innsatte i fengsel, en reduksjon i markedet for det narkotiske stoffet «crack», som er en type kokain, og ettervirkninger av fri abort på 70-tallet.

Flere politifolk ...

Politiet utgjør på mange måter førstelinjen i kriminalitetsbekjempelsen. I løpet av 1990-tallet økte politistyrken i USA med 126 000 personer, eller 24 prosent (FBI). Dette tilsvarte en økning fra 2,1 politifolk per 1 000 innbyggere i 1990 til 2,3 per 1 000 innbyggere i 2000, en økning på 10 prosent (Bureau of Justice Statistics 2008). Fra 2000 til 2008 økte politistyrken i USA ytterligere med 37 000 personer, som var i tråd med befolkningsøkningen. Ifølge Levitt viser flere empiriske studier at økningen i politistyrken på 1990-tallet har bidratt til å redusere kriminalitet.

... og flere innsatte i fengsel

Den viktigste og best empirisk belagte forklaringen på nedgangen i voldskriminaliteten er imidlertid, ifølge Levitt, den store veksten i fangebefolkningen i USA. Fra 1992 til 2007 økte fangebefolkningen i USA med 1 million, til i alt 2,3 millioner personer. Sett i forhold til befolkningen var økningen på 50 prosent. Dette henger sammen med innføring av strengere fengselsstraffer (blant annet på grunn av økt bruk av «Three Strikes and You're Out Laws») og økt fengsling av rusmisbrukere. Den sterke veksten i fangebefolkningen har ført til at USA har verdens høyeste fangebefolkning per innbygger.

Økt fangebefolkning kan ha effekt på nedgangen i kriminalitet både som en såkalt «innelåsingseffekt» og en «avskrekkingseffekt». «Innelåsingseffekten» går i korthet ut på at når lovbrutere blir satt i fengsel, blir de samtidig fjernet fra gaten, og dermed er de ute av stand til å begå ny kriminalitet. «Avskrekkingseffekten» virker ved at trusselen om fengselsstraff kan avskrekke potensielle lovbrutere mot å begå fremtidige forbrytelser.

Det empiriske belegget for sammenhengen mellom økt fengselsstraff og lavere kriminalitetsrater er ifølge Levitt solid. På bakgrunn av disse studiene antar han at den økte fangebefolkningen i USA kan forklare om lag en tredjedel av den samlede nedgangen i kriminaliteten.

Andre årsaker

I tillegg mener Levitt at to andre forhold, som har begrenset relevans for Norge og Sverige, også kan bidra til å forklare nedgangen i voldskriminaliteten i USA. Det ene er den sterke nedgangen i markedet for «crack» på 1990-tallet, noe som blant annet førte til en sterk nedgang i drapsratene blant ungdom. Den andre forklaringen til Levitt er kontroversiell. Han hevder at som en konsekvens av abortloven i USA på 1970-tallet, fikk kvinner i større grad mulighet til selv å velge når de kunne få barn. Dette førte til færre «uønskede barn», spesielt blant utsatte grupper, og dermed bedre oppvekstvilkår generelt for de mest utsatte barna. Dette mener Levitt har bidratt til lavere kriminalitetsrater blant amerikanske barn som er født etter abortloven på 1970-tallet (Levitt, S. and Dubner, S. 2009).

Levitts forklaringer støttes i stor grad av den kjente amerikanske kriminologen Alfred Blumstein, som i boken «The Crime Drop in America» (Blumstein og Wallman 2006) også forsøker å forklare årsakene til den store nedgangen i kriminalitet i USA. Blumstein mener, i likhet med Levitt, at flere politifolk og økt fangebefolkning har ført til stor nedgang i kriminaliteten. William Spelman har for eksempel beregnet at dersom fangebefolkningen ikke hadde økt på 1990-tallet, ville voldsratene i USA i 1997 ikke ha vært 611 per 100 000 innbyggere, men anslagsvis mellom 775 og 1 260 per 100 000 innbyggere (Blumstein og Wallmann 2006). Blumstein legger imidlertid også stor vekt på at bedre politimetoder, strengere våpenkontroll og bedre arbeidsmarked for ungdom har hatt en effekt, samtidig som de er skeptiske til Levitts abortteori.

Stabilt lav politidekning i Norge og Sverige

Siden økningen i fangebefolkningen og flere og bedre politifolk er de faktorene som ifølge amerikanske forskere har hatt størst effekt når det gjelder å redusere voldskriminaliteten i USA, kan det være interessant å se nærmere på disse forholdene også i Norge og Sverige.

Når det gjelder politidekning, kjennetegnes både Norge og Sverige av at de er blant de landene i den vestlige verden som har lavest politidekning per innbygger, med henholdsvis 1,6 og 1,9 politi per 1 000 innbyggere i 2007,

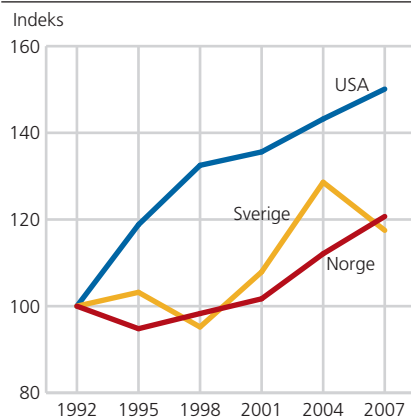
Tabell 4. Ulike faktorer som kan bidra til å forklare nedgangen i voldskriminaliteten i USA. 1991-2001. Prosent

Forklaringsfaktor	Anslått effekt. Prosent	Sikkerhetsnivå for anslått effekt
1. Økt fangebefolkning	35	Høyt
2. Ettervirkninger av fri abortlov	29	Middels
3. Økt politistyrke	16	Middels
4. Reduksjon i markedet for «crack»	9	Lavt
5. Demografiske endringer	6	Høyt
6. Bedre politimetoder	3	Lavt
7. Økonomiske oppgangstider	0	Høyt
8. Nye våpenkontroll-lover	0	Middels
9. Ny lov som ga folk tillatelse til å bære våpen	0	Høyt
10. Økt bruk av dødsstraff	0	Middels

Kilde: Levitt 2004.

Figur 5. Utvikling i fangebefolkning per innbygger i Norge, Sverige og USA. 1992=100. Prosent

Kilde: Kings College London. International Centre for Prison Studies, «World population List 2009».

mot 2,3 i USA (Eurostat 2009 og Federal Bureau of Investigation 2009). Som tidligere nevnt økte politidekningen i USA med 10 prosent per innbygger i løpet av 1990-tallet, for deretter å ha vært stabil frem til 2007.

Ifølge statistikk fra Eurostat har politidekningen i Norge og Sverige vært relativt stabil i årene 1998-2007. I Sverige var det en svak økning i politidekningen fra 1,86 per 1 000 innbyggere i 1998 til 1,90 i 2007, en økning på 0,5 prosent per år. I Norge er det på grunn av brudd i tidsserien fra 2005 vanskelig å vurdere trender, men det klare hovedinntrykket er at det har vært en stabil politidekning også i Norge i denne perioden, noe som også støttes av Politidirektoratets egen bemanningsrapport (Politidirektoratet 2008). Det ser dermed ikke ut til å ha vært en økning i politidekningen verken i Norge eller i Sverige i perioden fra 1998-2007, til tross for at landene i utgangspunktet hadde en meget lav politidekning.

Store forskjeller i bruken av fengselsstraff

Som nevnt er det veldig store nivåforskjeller mellom Norge, Sverige og USA når det gjelder bruken av fengselsstraff. Mens USA har verdens største fangebefolkning, med 758 i fengsel per 100 000 innbyggere, er Norge og Sverige

blant de landene i den vestlige verden som har færrest innsatte i fengsel, med 70 og 74 fengslede per 100 000 innbyggere. Det er dermed en voldsom nivå-forskjell mellom landene.

I tillegg til denne nivåforskjellen har det vært mer enn dobbelt så sterk vekst i fangebefolkningen per innbygger i USA, som i Norge og Sverige i perioden fra 1992-2007 (se figur 5). Mens fangebefolkningen i USA økte med 50 prosent per innbygger i denne perioden, var økningen i Norge på 21 prosent og i Sverige på 18 prosent. Det har dermed vært en klart mindre vekst både i politidekning og fangebefolkning i Norge og Sverige, enn i USA. I motsetning til i USA har det derfor ikke skjedd en vesentlig økning i verken politidekning eller bruk av fengselsstraff i Norge og Sverige i denne perioden (se tekstboks).

Tiltak for flere politi og strengere fengselsstraffer for vold i Norge

Det bør her påpekes at det i Norge er igangsatt tiltak både for å øke politidekningen og straffenivået for voldskriminalitet. Det er en klar politisk målsetting å øke politidekningen i Norge til minst 2,0 politi per 1 000 innbyggere innen år 2020, noe som er fulgt opp med rekordinntak på politihøgskolen de siste årene (Politidirektoratet 2008). I tillegg er intensjonen med den nye straffeloven å heve straffenivået for spesielt voldssaker (Ot.prp. nr. 22, 2008-2009).

Behov for mer forskning?

Siden økt fangebefolkning og økt politidekning fremheves som de viktigste årsakene til nedgangen i USA, er det naturlig å stille spørsmål om mindre bruk av fengselsstraff kombinert med lav politidekning kan bidra til å forklare noe av økningen i voldskriminaliteten i Norge og Sverige. Vårt materiale er imidlertid for tynt til at vi her kan ha en grundig vurdering av slike eventuelle årsaksfaktorer. Og som nevnt innledningsvis er det ikke sikkert at en analyse av effekten av ulike faktorer som påvirker voldskriminaliteten i Norge og Sverige, ville ha gitt politidekning og bruk av fengselsstraff samme virkning som i USA. Men det er et paradoks at det ser ut til å være lite kvantitativt basert forskning på slike spørsmål både i Norge og i Sverige, til tross for at landene har meget gode registerdata. Slike studier ville trolig hatt stor allmenn og politisk interesse.

Referanser

- Blumstein A og J. Wallman (2006): «The Crime Drop In America», Cambridge University Press.
- Brottsforebyggende rådet (Brå) (2008): «Brottsutveilingen i Sverige fram til år 2007», Rapport 2008:23.
- Brottsforebyggende rådet (Brå) (2009): «Tonåringars benagenhet att anmellda brott och deras fortroende for rettsvesendet», Rapport 2009:20.
- Brottsforebyggende rådet (Brå) (2010a): Nationella trygghetsundersökning 2009, «Om utstatthet, trygghet och fortroende», Rapport 2010:2.
- Brottsforebyggende rådet (Brå) (2010b): Kriminalstatik 2009, Rapport 2010:15 <http://statistik.bra.se/solwebb/action/index>
- Bureau of Justice Statistics (2009): National Crime Victimization Survey, «Criminal Victimization, 2008».
- Bureau of Justice Statistics (2008): Sourcebook of Criminal and Justice Statistics.
- Eurostat (2009): «Crime and Criminal Justice», 36/2009.
- Federal Bureau of Investigation (2010): Uniform Crime Reporting Program (UCR) «Crime in the United States 2009». <http://www.fbi.gov/ucr/ucr.htm>
- Kings College London (2009): International Centre for Prison Studies, World Prison Population List (8th edition), 2009. <http://www.kcl.ac.uk/depsta/law/research/icps/worldbrief/>
- Levitt, S. (2004): «Understanding Why Crime Fell in the 1990s: Four Factors that Explain the Decline and Six that Do Not», *Journal of Economic Perspectives* 18(1), s. 163–190.
- Levitt, S and Dubner, S (2009): «Freakonomics: A Rogue Economist Explorer to The Hidden Side of Everything».
- Ot.prp. nr. 22 (2008-2009) Om lov om endringer i straffeloven 20. mai 2005 nr. 28. Justisdepartementet.
- Politidirektoratet (2008): «Politiet mot 2020, bemannings- og kompetansebehov for politiet».
- Politidirektoratet (2010): «Kommenterte STRASAK-tall 2009».
- Socialstyrelsen (2009): «Skador och forgiftningar behandlade i slutet vård 2008».
- Statistiska centralbyrån (2000): Økat våld i 90-talets Sverige, VelferdsBulletinen Nr. 3, 2000.
- Statistiska centralbyrån (2003): Økat våld i Sverige senaste tioårsperioden, Pressinformation från SCB Nr. 2003:261.
- Statistiska centralbyrån (2004a): Offer for våld och egendomsbrott 1978-2002, Rapport 104, 2004.
- Statistiska centralbyrån (2004b): «Økat hot mot kvinner», i Velferd nr. 3, 2004.
- Statistiska centralbyrån (2009): «Alt flere kvinner utsatta for våld och hot», i Velferd nr. 1. 2009.
- Statistiska centralbyrån (2010): Undersökningen av Levnadsförhållanden (ULF). http://www.scb.se/Pages/ProductTables___12209.aspx
- Statistisk sentralbyrå (2008): Levekårsundersøkelsene om utsatthet og uro for lovbrudd, <http://www.ssb.no/kriminalitet/vold/>
- Statistisk sentralbyrå (15.april 2010): «Flere tyverier og narkotikalovbrudd» (<http://www.ssb.no/lovbrudda/>).
- Thorsen, L. S. Lid og R. Stene (2009): *Kriminalitet og rettsvesen 2009*, Statistiske analyser 110, Statistisk sentralbyrå.